

Janusz M a r i a ń s k i. *Problem współzależności postaw religijnych i moralnych młodzieży (Na przykładzie młodzieży uczącej się w Płocku)*. Kraków 1987 ss. 107.

Problem współzależności moralności i religijności był i nadal pozostaje jednym z ważkich zagadnień w obrębie zainteresowań wielu nauk – zwłaszcza socjologii, psychologii, pedagogiki, etyki i teologii. Liczne związki wykazywane przez te nauki pomiędzy religią a poszczególnymi dziedzinami życia można byłoby uzupełniać kolejnymi, które dają interdyscyplinarne badania nad moralnością i religijnością. Stwierdzono tam współzależności religii ze sferą moralności seksualnej i małżeńsko-rodzinnej, a także pomiędzy religijnością a ocenami i postawami moralnymi, uznawanymi wartościami i wzorami osobowymi oraz postawami prospołecznymi itp. Odkrywa się wciąż na nowo, bo w zmienionych warunkach ludzkiego życia, walory oraz funkcje moralno-wychowawcze religii, różne kształty jednego z głównych parametrów religijności – określanego mianem konsekwencyjnego. Wiadomo, iż parametr ten najbardziej zbliża lub oddala wiernych od ideału ewangelicznego w zależności od tego, w jakim stopniu jest on przez nich na co dzień realizowany.

O powyższych i wielu innych interesujących współzależnościach pomiędzy religijnością a moralnością dowiadujemy się z unikalnej – wydanej w 100 egzemplarzach – pracy J. Mariańskiego pt. *Problem współzależności postaw religijnych i moralnych młodzieży (Na przykładzie młodzieży uczącej się w Płocku)*, którą opublikowano w Instytucie Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest to niewielkie objętościowo studium, które ukazuje od strony socjologii różnorodne związki religijności ze sferą postaw moralnych człowieka w jej poszczególnych elementach. W świetle badanej populacji młodzieży Płocka widać, iż związki te przyjmują bardzo różne warianty w podstawowych komponentach: intelektualnym, emocjonalnym i behawioralnym. Z poszczególnych rozdziałów można zorientować się, iż Autor poszukuje współzależności między postawami religijnymi i moralnymi młodzieży w charakterystycznych zestawieniach. Na współzależności te wskazują już same tytuły kilku rozdziałów (IV-IX), w których zastosowano dwa zasadnicze człony – pierwszy brzmi: "Postawy wobec religii", drugi zaś tworzą określenia poszczególnych komponentów składających się na całość moralnej postawy młodzieży, tj. "opinie młodzieży o stosunkach międzyludzkich w społeczeństwie polskim" (IV), "orientacje celowościowo-zasadnicze młodzieży" (V), "prospołeczność" (VI), "uznawane wartości przez młodzież" (VII), "akceptacja wybranych norm moralnych" (VIII), "autorytety moralne" (IX), "perspektywy przyszłości społeczeństwa polskiego" (X). Łącznikiem wskazującym na współzależność pomiędzy dwoma członami jest litera "a", która dość przekornie i świadomie je rozdziela, chociaż – jak wykazują analizy rozdziałów – zagadnienia te są niepodzielne. Merytorycznie biorąc, korelacje pomiędzy tymi kategoriami kształtują się w sposób ścisły.

Na podstawie części I, zwłaszcza "Podsumowania wyników badań", można się przeczekać, że w obrębie wyszczególnionych kategorii współzależności między religijnością i moralnością istnieje w postawach młodzieży szereg różnorodnych płaszczyzn korelacji bądź to wprost, bądź odwrotnie proporcjonalnych i nie tak jednoznacznych, jak dotychczas uważano. Współzależności te komplikują się wówczas, gdy weźmie się pod uwagę następujące czynniki: rozliczne uwarunkowania psychologiczne, środowiskowe, wychowawcze, historyczne, duszpasterskie itp.; różne zmienne niezależne; typologie religijne wiernych; strukturę społeczno-moralną zbiorowości. Dla przykładu – określone działania duszpasterskie, które angażują w różnym stopniu jednostkę, mogą wielorako kształtować postawy zasadnicze czy celowościowe młodych, ich prospołeczność, uznawane przezeń wartości uroczyste, codzienne. Niektórzy autorzy, zwłaszcza laicy, przyjęli w sposób uproszczony, że istnieje jednoznaczność współzależności postawy religijnej i moralnej. A tak wcale nie musi być! Przede wszystkim wypadałoby postawić tu pytanie, jaka jest religijność, jaki jej typ i poziom realizacji w różnych płaszczyznach życia u tych, którzy deklarują się jako wierzący. W rachubę należałoby wziąć różne czynniki, zwłaszcza wychowawczo-ewangelizacyjne, które kształtują określony typ religijności,

oraz szereg praktycznych nastawień Kościoła do kwestii gospodarczo-społecznych i odpowiednie duszpasterko-apostolskie uprofilowanie na wiernych. Wtedy dopiero przekonać się można, iż współzależności te znaczenie różnicują.

Zamierzone kształtowanie postaw religijnych młodego pokolenia – co wykazuje studium ks. Mariańskiego – wyznaczać mogą następujące elementy: określony wachlarz przekazywanych nastawień czy postaw przez ewangelizatorów i wiernych; synchronizowanie świadomie zaprogramowanych działań kościelnych, duszpasterstwa zwyczajnego i specjalnego, rodzin i wspólnot oraz ruchów apostolskich; dokonujące się faktycznie procesy internalizacyjne pewnych wartości w przekroju jednostek i zbiorowości. Wszystkie one stwarzają właściwy klimat wewnętrzny, wskazują na obszerny zakres problematyki ewangelizacyjnej, którą w związku z tym należałoby podjąć w jej organizacji i realizowaniu, ujawniają wielką, niezapisaną listę badań, jakie otwierają się w socjologii moralnej. Wyznacznikiem owych nieograniczonych możliwości badawczych jest sama skala rozpiętości postaw moralno-religijnych, występowanie wielowymiarowej korelacji między moralnością i religijnością. Dzieje się tak dlatego, iż dotyczy ona złożonych rzeczywistości – a takimi są człowiek i jego formy życia zbiorowego w kontekstach nowo kształtujących się, pluralistycznych, industrialno-urbanizacyjnych warunków.

Studium ks. Mariańskiego ukazuje moralno-religijne różnicowanie się społeczeństwa polskiego lat osiemdziesiątych i łączące się z tym rozliczne problemy natury społeczno-obyczajowej, a nawet psychologicznej. Chociaż próba badawcza może wydać się określona, bo dotyczy badanej populacji z Płocka, niemniej jednak wyniki zawarte w studium stanowią dużą wartość analityczno-diagnostyczną. Ukazują one m.in. wewnętrzne mechanizmy kształtowania się pewnych typów moralno-religijnych jednostek i grup, współtowarzyszące im określone trendy przemian społeczno-moralnych oraz symptomy niektórych wartości duchowych, konsumpcyjnych itp. Pozwala to niejako prognozować kształty czy kierunki przemian społeczno-moralnych i religijnych w polskim społeczeństwie. Nie tylko ta, ale wiele prac z pokrewnych dyscyplin, zwłaszcza psychologicznych i pedagogicznych, wskazują na szereg ciekawych i niepokojących zarazem tendencji w życiu społeczeństwa polskiego w zakresie podstawowych jego wartości. Sugerują też, iż wiele zjawisk nabierze symptomów patologicznych, nastawień utylitarno-konsumpcjonistycznych, co nie pozostanie obojętne dla etosu i losów narodu. Rodzi się zatem potrzeba, aby zainteresowani praktycy, działacze świeccy i kościelni prowadzili na różnych płaszczyznach adekwatną, profilaktyczną działalność. Badacze zaś powinni podejmować wspólne wysiłki, które dawałyby praktyce życia społecznego korzyści poznawcze, diagnostyczne-prognostyczne.

Na kanwie lektury recenzowanego studium jawi się kilka refleksji zasadniczej miary. Postawiony w tej pracy problem przede wszystkim wskazuje na wielką potrzebę i użyteczność jego interdyscyplinarnego badania, zwłaszcza w zakresie socjologii, psychologii, pedagogiki, teologii pastoralnej i moralnej. W wypadku studium płodne okazują się chociażby związki pomiędzy niektórymi subdyscyplinami socjologicznymi, które w postaci wniosków zebrał Autor w "Podsumowaniu wyników badań". Istotne jest, aby następowała współpraca różnych ośrodków, wymiana ich warsztatów metodologiczno-metodycznych. Studium J. Mariańskiego w swym pokładzie problemowym zawiera szereg interesujących zestawień, współzależności. Są to jedne z ważniejszych, aczkolwiek nie wyczerpują ich całokształtu. Chociaż problematyka pracy jest złożona, mało znana w polskiej literaturze, fakty te jeszcze bardziej podkreślają jej znaczenie.

Wartość tego studium należy przypisać także temu, iż podejmuje ono problem przekrojowo i konsekwentnie. Stało się to dzięki temu, że badania przeprowadzał jeden autor, który oparł się na jednolitych podstawach metodologiczno-warsztatowych, że badania obecne sukcesywnie wywodził z poprzednich swoich prac nad środowiskiem płockim. A były to badania socjoreligijne i socjomoralne. Dzięki solidnemu zbadaaniu tegoż środowiska dostrzegł on i skumulował w niewielkim studium szereg cennych wyników. W tym miejscu należałoby się odwołać szczególnie do jego pracy pt. *Postawy moralno-społeczne młodzieży płockiej* (Płock 1984), bez której chyba niemożliwe byłoby powstanie prezentowanego tu studium. Tak zwarte merytorycznie i objętościowo prace powstają tylko wówczas, gdy poprzedzają je długie i konsekwentne badania prowadzone przez jeden ośrodek lub jednego człowieka.

W części teoretycznej (rozdz. I), zwłaszcza w "Podsumowaniu wyników badań", recenzowanej tu pracy zwraca uwagę cenna diagnoza, nawet prognoza. Sprawą mogącą zainteresować duszpasterzy jest m.in. niepokojące zjawisko rozbieżności między wiarą a moralnością w zakresie naczelnych dziedzin życia ludzkiego, np. w pożyciu intymnym, małżeńsko-rodzinnym, w stosunku do pracy i mienia społecznego, w zapatrywaniach na dobro wspólne czy wartości uniwersalne. Z lektury studium można też wyciągnąć poglądy na temat ogólnych kierunków, trendów przeobrażeń, m.in. w zakresie podstawowych nastawień młodzieży

do naczelnych spraw życia oraz ich odniesień do moralności czy religijności. Te dwupoziomowe badania postaw moralnych i religijnych wykazują zależności wprost lub odwrotnie proporcjonalne chociażby w zakresie uznawania niezbędności religii dla utrzymania moralnego poziomu człowieka, odnoszenia religijności do negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych, małżeńsko-rodzinnych, prywatnych.

Sygnalizowane w studium współzależności tylko zarysowały wielką skalę zagadnień, płaszczyzn czy dziedzin naukowych i praktycznych, które w przyszłości powinny być łączone w jedno. Jednocześnie wskazują na ogrom zadań czekających socjologów moralności i religii oraz tych wszystkich reprezentantów nauk im pokrewnych, którzy powinni dla dobra wspólnego tę współpracę podejmować. Może dzięki takiemu podejściu "usankcjonują" oni swą wiarygodność; otwartość badawcza i korelacja z programami praktycznymi powinny uaktywnić wartość diagnostyczną i prognostyczną ich prac w zastosowaniu do różnych płaszczyzn życia świeckiego i kościelnego, powinny umożliwić dokonywanie trafnych i pozytywnych przedsięwzięć społecznych lub ewangelizacyjnych.

Reasumując – studium ks. Mariańskiego tylko częściowo wypełnia dotychczasowe niedobory w zakresie wymienionych tu naukowych płaszczyzn badawczych oraz współzależności. Wydaje się, iż Autor pragnął wiele kwestii moralno-religijnych bardziej ukazać, nimi zainteresować czy doń zainspirować, aniżeli starać się je rozwiązywać. Z kolei należałoby je podjąć i przebadać na wielu płaszczyznach oraz w zbiorowych wysiłkach. Badana kategoria młodzieży oraz waga podejmowanych przez Autora tematów moralnych i religijnych wskazują w zarysach na trendy, jakie dokonują się obecnie w młodym polskim społeczeństwie w sferze jego etosu, "kondycji" moralno-religijnej. Teoretyczno-badawczy zakres zagadnień oraz wiążących się z nimi sugestii praktycznych, które Autor porusza, należałoby zatem zaszeregować do "bardziej palących". Dlatego pracę tę można polecać uwadze socjologom, etykom, moralistom i pastoralistom oraz działaczom świeckim i kościelnym, tj. duszpasterzom, wychowawcom, którzy powinni rzeczowe analizy, prognozy i diagnozy tych pierwszych naprawdę poszukiwać oraz wykorzystywać.

Zbigniew Narecki